

Scenariusz lekcji dla szkół podstawowych

Poziom II: klasy IV-VI

Tematyka ogólna:
**Ścieżka historyczno-edukacyjno-przyrodnicza
„Szlakiem kamiennych krzyży w Choińcu” w Krainie Wygasłych Wulkanów**
Opracowanie : Roman Gorzkowski

Scenariusz lekcji regionalnej dla szkół podstawowych

Poziom II: klasy IV-VI

Tematyka ogólna:

**Ścieżka historyczno-edukacyjno-przyrodnicza
„Szlakiem kamiennych krzyży w Choińcu” w Krainie Wygasłych Wulkanów**

2

Z Podstawy programowej II etapu edukacyjnego:

„Mała Ojczyzna”.

Uczeń:

- 1) opisuje swoją „małą Ojczyznę”, uwzględniając tradycję historyczno-kulturową i problemy społeczno-gospodarcze;
- 2) zbiera informacje o rozmaitych formach upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości „Małej Ojczyzny”

I. Temat lekcji: Tajemnice lasu i kamiennych krzyży

II. Cele lekcji:

Uczeń:

o zna:

- wybrane zagadnienia związane z lasem, jego rolą, funkcjonowaniem i mieszkańcami (np. warstwy lasu, przykładowe gatunki roślin, które w nich rosną, przykładowe zwierzęta leśne)
- zasady poruszania się po lesie,
- historię powstania kamiennych krzyży

o potrafi:

- rozpoznawać wybrane gatunki drzew i zwierząt (np. po śladach ich bytowania),
- posługiwać się mapą turystyczną,
  - uzasadnić rolę i znaczenie lasu w zaspakajaniu różnorodnych potrzeb człowieka,
- wymienić zabytki Złotoryjskiego Lasu i narysować jeden z kamiennych krzyży
- spełnić wymagania, związane z lokalną odznaką krajoznawczą

o wie:

- jakie zniszczenia i zmiany może wprowadzać w lesie człowiek,
- jak ważna jest w życiu znajomość najbliższej okolicy i jej historii,
- jak można opiekować się lasem i jego zabytkami
- że historia niesie nadal wiele zagadek i dlatego np. mogą powstawać współczesne legendy o kamiennych krzyżach

o rozumie konieczność ochrony zasobów leśnych,

o ma świadomość, że las może być ciekawy nie tylko ze względów przyrodniczych ale i historycznych

III. Metody pracy:

Wycieczka, pogadanka, ćwiczenia praktyczne, praca z mapą, ikonografią

IV. Formy pracy:

Praca indywidualna, praca grupowa

V. Środki dydaktyczne:

Fotografie (rysunki) kamiennych krzyży, fotografie (rysunki) drzew i zwierząt, teksty legend, dotyczących kamiennych krzyży, mapa turystyczna, przewodnik po Ścieżce, regulamin odznaki „Kamienne krzyże ziemi złotoryjskiej, legnickiej i jaworskiej”, indywidualne kroniki odznaki

VI. Przebieg lekcji, czas realizacji:

1. Przed wycieczką wspólnie z uczniami przygotowujemy: mapy turystyczne „Powiat złotoryjski” oraz (lub) „Góry i Pogórze Kaczawskie” (bibliografia poz. 5, 8), indywidualne kroniki w/w odznaki (album, luźne karty), wypyujemy dzieci o ich wiedzę o lesie. W miarę możliwości uczestnicy wycieczki zabierają aparaty fotograficzne. Wskazana byłaby obecność przewodnika turystycznego. Wybrane osoby sporządzają notatkę o wsi Czaple na podstawie poz. 9 bibliografii a także przygotowują legendy, dotyczące krzyży spodziewanych na trasie (aneks).
2. Wycieczkę rozpoczynamy w centrum wsi Czaple, nazywanej Wioską Piasku i Kamienia. Obok tablicy informującej o walorach miejscowości wspólnie z dziećmi przypominamy cele wycieczki, wyjaśniamy nazwę i genezę Ścieżki historyczno-edukacyjno-przyrodniczej „Szlakiem kamiennych krzyży w Choińcu”. Zapowiadamy, na co będziemy zwracać uwagę i co spotkamy po drodze (10 min.). Dzielimy grupę na cztery zespoły: będą osobno zwracać uwagę na charakterystyczne drzewa, ślady zwierząt, przykłady działalności człowieka w lesie oraz walory gospodarcze przemierzanej trasy. Poboczem asfaltowej szosy (idziemy prawą stroną uważając na ruch samochodowy!!), wędrujemy na północ i mijamy po obu stronach trasy żwirownię, jedną z wielu w tym rejonie. Pozyskiwany tu żwir i piasek wykorzystywany jest na wielu budowach. Po około 300 m dochodzimy następnie do niebieskiego szlaku pieszego (tutaj wyjaśniamy uczniom zasady znakowania szlaków turystycznych) i razem z nim skręcamy w lewo w kierunku lasu. Połną drogą dochodzimy (ok. 200 m) do lasu a zarazem pierwszego z kamiennych krzyży. Definiujemy pojęcie lasu, nazwę Złotoryjski Las, wymieniamy zasady zachowania się na jego terenie.
3. Krzyż stoi na skraju drogi wśród pól, w pasie przydrożnych zadrzewień, między dorodnym dębem a młodą lipą z wieloma pniami. Możemy wspólnie zastanowić się nad przyczyną jego ustawienia. Nauczyciel wyjaśnia najważniejsze pojęcia dotyczące tych zabytków (w oparciu o tablicę informacyjną). To najprawdopodobniej średniowieczny krzyż pojednania, wykonany z piaszkowca, z zarysem jakiegoś przedmiotu, zapewne miecza lub pałki, o wymiarach 135 x 67 x 26 cm (podajemy kolejno wysokość, szerokość krzyża oraz grubość kamienia). Przy krzyżu odczytujemy fragmenty współczesnej legendy (napisanej z okazji konkursu o kamiennych krzyżach w 2014 r.), przypominamy zasady zdobywania odznaki krajoznawczej, obowiązkowo robimy pamiątkowe zdjęcia (te osoby, które zamierzają zdobywać odznakę, robią zdjęcia pojedynczo obok krzyża). Dłuższą chwilę warto spędzić przy sąsiedniej tablicy – panoramicznej, objaśniającej rozpościerające się przed nami widoki. Od lewej dostrzegamy ruiny wiatraka w Skorzunicach, następnie zabudowania Sędzimirowa

z wieżą kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, ale przede wszystkim podziwiamy wzgórze zamkowe w Grodźcu. Nauczyciel krótko opowiada o Grodźcu.

4. Od następnego krzyża dzieli nas ok. 400 m. Po drodze nauczyciel pokazuje i nazywa dominujące tutaj gatunki drzew (dąb, buk, brzoza, sosna, świerk) i krzewów – wszystkie dzieci zbierają liście i zapamiętują ich pochodzenie. Zatrzymujemy się także w celu rozpoznania śladów zwierząt (np. dzików, saren, jeleni), nadśluchujemy głosów ptaków. Pokazujemy charakterystyczne cechy poszczególnych pięter lasu. Zwracamy również uwagę na przykłady zaśmiecania lasu, działalności leśników (np. młodniki, paśniki, leśne drogi, wieże obserwacyjne, pułapki feromonowe, trzebienie lasu, usuwanie powalonych drzew, hodowla zwierząt). Zobaczymy mrowiska a ich mieszkańcy są jednymi z najważniejszych sprzymierzeńców człowieka, dbający w jego trosce o stan zdrowotny lasu. Możemy ewentualnie wprowadzić jeszcze takie określenia jak ptasi budzik. Wspólnie wymieniamy największe zagrożenia dla lasu (zwłaszcza ogień). Po drodze nie zapominamy o pamiątkowych fotografiach.
5. Zatrzymujemy się przy drugim z kamiennych krzyży. Ten kamienny pomnik usytuowany jest w jarzębinowych zaroślach przed dwudziestoparoletnim dębem. To zarazem największy z tutejszych krzyży, o wymiarach 210 x 90 x 22 cm Wykonany został z piaskowca. Dostrzec można słabo już widoczny rył włóczni i krzyżyk na jednym z ramion. Według upowszechniającego się nazewnictwa, to również tzw. krzyż pojednania. Tutaj także nieco czasu zajmie nam odczytanie legendy i fotografie.
6. Po ok. 1100 m dochodzimy do drewnianej wiaty Koła Łowieckiego „Cyranka”. Można tu usiąść a nawet rozpalić ognisko. W tym miejscu rozpoczyna się Ścieżka historyczno-edukacyjno-przyrodnicza „Szlakiem kamiennych krzyży w Choińcu”. Tu znajduje się pierwsza tablica informacyjna, związana ze Ścieżką. Znajdujemy się już w Choińcu, który jest czyli przysiółek wsi Czaple.

Wycieczka powinna trwać w sumie ok. 1,5 godz.

- VII.** Praca domowa, ewaluacja: a/ dzieci wypełniają kronikę odznaki „Kamienne krzyże ziemi złotoryjskiej, legnickiej i jaworskiej” (odkryły dwa z krzyży, do uzyskania stopnia brązowego brakuje jeszcze 13 następnych)

b/ odszukują w załączonym diagramie nazwy drzew - wykreślanka (bibliografia poz. 2)

c/ wykonują zadanie pn. Leśne ptaki – pokolorowanie ptaków, odpowiedzi na proste pytania (bibliografia poz. 2)

d/ w ciągu następnych dwóch tygodni sporządzają zielnik, z opisanymi liśćmi zebranymi podczas wycieczki

Dwie pierwsze części pracy domowej nauczyciel sprawdza na następnej lekcji.

Wybrana literatura:

- 1) Castaneda-Trujillo i inni. *Góry i Pogórze Kaczawskie w krainie Wygasłych Wulkanów. Przewodnik*. Wyd. Stowarzyszenie Kaczawskie. Wyd. III [Legnica] 2012.
- 2) Gmyrek J., Kuźniar B. *Na leśnych ścieżkach. Zeszyt przyjaciela przyrody*. Wyd. Nadleśnictwo Szklarska Poręba. Szklarska Poręba 2009.
- 3) Gorzkowski R., Banaszek J. *Szlakiem kamiennych krzyży w Złotoryjskim Lesie*. „Echo Złotoryi” grudzień 2010 s. 14-15.
- 4) Gorzkowski R., Banaszek J. *Ścieżka historyczno-edukacyjno-przyrodnicza „Szlakiem kamiennych krzyży w Choińcu” w Krainie Wygasłych Wulkanów. Przewodnik*. Pielgrzymka 2014.

- 5) *Góry i Pogórze Kaczawskie*. Mapa turystyczna 1: 50 000. Wydawnictwo Turystyczne „PLAN”. Wyd. I. Jelenia Góra 2011.
- 6) Jankowska A. *Nadleśnictwo Lwówek Śląski*. Wyd. Nadleśnictwo Lwówek Śląski. Lwówek Śląski [2004].
- 7) *Pomniki Dawnego Prawa*. Wyd. Stowarzyszenie Ochrony i Badań Zabytków Prawa. Zeszyt 11-12 (wrzesień-grudzień 2010). Wrocław 2010.
- 8) *Powiat złotoryjski*. Mapa turystyczna 1: 75 000. Wydawnictwo Turystyczne „PLAN”. Wyd. I. Jelenia Góra 2009.
- 9) *Słownik geografii turystycznej Sudetów*. T. 7: Pogórze Kaczawskie. Pod red. M. Staffy. Wrocław 2002.
- 10) Zaręba R. *Puszcze, bory i lasy Polski*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. Wyd. II. Warszawa 1981.

Załączniki:

1. Regulamin odznaki „Kamienne krzyże ziemi złotoryjskiej, legnickiej i jaworskiej”
2. Legendy o kamiennych krzyżach (załącznik Legendy 1)

Załącznik nr 1.

Regulamin odznaki „Kamienne krzyże ziemi złotoryjskiej, legnickiej i jaworskiej”

Regulamin odznaki „Kamienne krzyże ziemi złotoryjskiej, legnickiej i jaworskiej”

1. Celem odznaki jest odszukanie kamiennych krzyży w miejscowościach znajdujących się na terenie powiatów złotoryjskiego, legnickiego i jaworskiego. Ze względu na istnienie ścieżki historyczno-edukacyjno-przyrodniczej „Szlakiem kamiennych krzyży w Czaplach (Choińcu) w Krainie Wygasłych Wulkanów”, która przebiega przez część powiatu lwóweckiego, do wykazu dołącza się kamienny krzyż w Skorzynicach, położony na trasie ścieżki. Do kamiennych krzyży nie wliczamy kamiennych kapliczek. Spis kamiennych krzyży w/w obszarze zawiera załącznik.
2. Zdobywający odznakę powinien zapoznać się genezą kamiennych krzyży jako zabytków dawnego prawa, pamiątek wydarzeń, tradycji i religii oraz, w miarę możliwości, z dziejami odnalezionych krzyży.
3. Odznakę może zdobywać każdy po ukończeniu 10 roku życia.
4. Odznaka „Kamienne krzyże ziemi złotoryjskiej, legnickiej i jaworskiej” ustanowiona została przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Złoty Stok. TMZZ przyznaje odznakę i prowadzi ewidencję.
5. Odznaka posiada trzy stopnie: brązowy, srebrny i złoty. Przyznaje się ją w takiej kolejności. Maksymalny czas zdobywania poszczególnych stopni nie jest ograniczony.
6. Stopień brązowy przyznaje się za odszukanie i zweryfikowanie 15 kamiennych krzyży, stopień srebrny za 30 krzyży a złoty za 40 krzyży. Kamienne krzyże zweryfikowane na dany stopień nie są zaliczane na stopień wyższy.
7. Przyznanie odznaki następuje na podstawie nadesłanej na adres TMZZ kroniki (zeszytu) z danymi osobowymi i adresem zamieszkania ubiegającego się o odznakę. Na osobnej karcie musi się znajdować zdjęcie (zdjęcia) w/w osoby na tle krzyża, opis i wymiary krzyża oraz – jeśli jest to możliwe – pieczętka z nazwą danej miejscowości. Weryfikacja następuje w ciągu 20 dni od otrzymania dokumentacji. Wraz z odznaką odsyła się ją za zaliczeniem pocztowym (bez wcześniejszych przedpłat, znaczków i kopert).
8. Regulamin odznaki został zatwierdzony uchwałą Zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Złoty Stok 3 września 2014 r. i obowiązuje od tego dnia. Adres TMZZ: 59-500 Złoty Stok, ul. Szkolna 1.

Wykaz kamiennych krzyży

Powiat złotoryjski: Brennik – 1, Brochocin – 4, Choiniec – 2, Czaple – 1, Jerzmanice Zdrój – 1, Modlikowice – 2, Nowa Wieś Grodziska – 1, Nowe Łąki – 2, Prusice – 1, Rochów – 1, Rokitnica – 1, Uniejowice – 1, Wilków – 3 (w tym dwa wmurowane w 1989 r.), Złoty Stok – 1.

Powiat legnicki: Gniewomierz – 2, Golanka Dolna – 1, Groble – 1, Jaroszkówka – 2, Kłębanowice – 1, Kościelec – 1, Mikołajowice – 2, Niedźwiedzice – 5, Nowa Wieś Legnicka – 1, Pawlikowice – 1, Pątnów – 1, Rokitki – 1, Rosochata – 3, Spalona – 1, Studnica – 7, Tyniec Legnicki – 1, Wągradno – 2.

Powiat jaworski: Godziszowa – 2, Grobla – 1, Jawor – 8, Kępy – 1, Luboradz – 1, Małuszów – 3, Męcinka – 1, Mierczyce – 1, Piotrowice – 1, Sichów – 1, Skala – 2, Słup – 4, Wiadrów – 1.

Powiat lwówecki: Skorzynice – 1

Załącznik nr 2.

Legendy o kamiennych krzyżach (Legendy 1)

LEGENDA O KRZYŻU POKUTNYM

Dawno, dawno temu w XVI wieku przez las w okolicach Czapli wiódł szlak kupiecki. Często tym szlakiem jeździli bogaci kupcy. Wozili oni śliczne materiały, ozdoby i piękne kamienie.

Młodzieniec Bolko, mieszkaniec pobliskiej wioski, zawsze z zazdrością patrzył na kupców. Bardzo pragnął być bogatym. Marzył o życiu w dostatku. Pewnego razu napadł na przejeżdżający powóz. Kupca zabił, a towar zabrał. Myślał, że wreszcie będzie bogaty.

Gdy wrócił z towarem do domu, nie mógł znaleźć sobie miejsca. Miał straszne wyrzuty sumienia, z powodu tego co zrobił. Ciągłe po nocach śniły mu się koszmary. Bolko nie mógł nic jeść i chudł w oczach.

Po kilku latach młodzieniec spotkał w lesie starca. Opowiedział mu o swoim życiu. Starzec poradził mu, aby się już nie martwił, tylko wykuł z kamienia krzyż. Gdy Bolko posłuchał starca sumienie przestało go dręczyć. Krzyż zrobiony przez niego stoi w lesie do dziś.

Dominika Lisowik

Szkoła Podstawowa w Sędzimirowie, klasa V, 2014

LEGENDA O KAMIENNYM KRZYŻU W CZAPLACH

Pewnego jesiennego dnia, nieznanego roku po całej miejscowości Czaple rozniosła się wieść o powrocie do wioski zamożnego kupca pana Nichtera. Nie był on dobrym człowiekiem odkąd się wzbogacił. Ludzie znali go jako wybitnego kupca. Był on wdowcem, ale mieszkał ze swoją matką, którą bardzo kochał. Po dwóch tygodniach kupiec wrócił. Jechał tylko jedną furmanką, więc ludzie wiedzieli, że handel w tym roku był nędzny i kupiec mało zarobił. Na początku wszystko było w porządku. Niestety po miesiącu panu Nichterowi wszystko się zmieniło. Najpierw skończyły się pieniądze, więc zaczął sprzedawać cały swój dobytek. Brakowało mu już nawet na jedzenie. Najgorsze stało się później. Umarła jego matka i musiał zapłacić za pogrzeb. Na dodatek został okradziony. Postanowił, że złapie złodzieja, bo złodziej na pewno jeszcze wróci – przecież moje rzeczy były wspaniałe i będzie chciał więcej takich.

Pewnej nocy zobaczył kogoś na swojej posesji zmierzającego ku stodołę. Od razu wybiegł na podwórze, aby policzyć się ze złodziejaskiem. Złapał za włócznię opartą o ścianę chaty (dostał ją w prezencie od zaprzyjaźnionego kupca), podbiegł do tajemniczej osoby i ...dźgnął ją w bok. Następnie wrócił do chaty. Rano przed jego domem stali już ludzie z całej wsi. Dowiedzieli się o morderstwie. Okazało się, że ofiarą został bezbronny sąsiad kupca, który pomylił furtki i nie chcąc wracać, gdyż był bardzo zmęczony ciężką pracą w polu, siedł w stronę płotu, który ogradał jego gospodarstwo.

Pan Nichter otrzymał wyrok. Musiał zapłacić za krzyż wykonany z piaskowca. Sędzia kazał wykuć na nim narzędzie zbrodni i krzyż na ramieniu krzyża (mniej więcej tak jak na ramieniu człowieka, przy sercu) – miejsce, w które wbił włócznię. Kiedy krzyż był gotowy postawił go w miejscu zbrodni i tak stoi tam do dziś. Morderca umarł, chata się rozpadła, a niedaleko wyrósł las, ale krzyż dalej tam stoi i jest w bardzo dobrym stanie. Ludzie nie wiedzą, że jest to miejsce zabójstwa.

Amanda Bandyk

Szkoła Podstawowa w Nowej Wsi Grodzkiej, kl. V, 2014

PAMIĘĆ O UKOCHANYM

Niedaleko Czapli znajdowała się niewielka wioska. Żył tam bogaty lekarz. Miał żonę i szesnastoletnią córkę o imieniu Lili. Pragnął, żeby była wykształcona jak on, dlatego chciał ją wysłać do szkoły. Jednak córka miała inne plany. Nie miała zamiaru wyjeżdżać do miasta. Spotykała się po kryjomu z synem kowala, Arturem, który nie był zbyt bogatym mężczyzną.

Pewnego wieczoru oboje spotkali się w lesie i rozmawiali bardzo długo. Chłopak zaprosił ją na tańce, które miały się odbyć w karczmie najbogatszego rolnika. Lili się zgodziła. Oboje szykowali się do tego spotkania cały wieczór. Byli szczęśliwi i zakochani. Gdy ludzie zaczęli się gromadzić w karczmie, chłopak szukał swojej wybranki. Nagle dostrzegł ją w tłumie. Stojąc naprzeciwko jej nie mógł wydusić z siebie ani słowa. W końcu przechodzący obok mężczyzna poprosił ją do tańca. Lili nie miała serca, by mu odmówić. Artur czekał na odpowiedni moment, aby uwolnić Lili z rąk wpatzonego w siebie krawca. Dziewczyna dostrzegła moment i uwolniła się z jego rąk, wpadając prosto w objęcia Artura. Tańczyli do białego rana i nikomu nie udało się już ich rozdzielić. Nagle drzwi otworzyły się gwałtownie i do karczmy wbiegł wściekły ojciec Lili. Chwycił ją i wyrwał z rąk Artura. Ojciec wyprowadził córkę z karczmy. Krzyczał, że już nigdy się nie zobaczą. Oznajmił córce, że od następnego tygodnia zaczyna naukę w szkole. Chłopak usłyszał słowa ojca Lili i pomyślał, że mogą się już nigdy nie zobaczyć. Niestety, żeby być razem muszą opuścić wioskę.

Następnego dnia przybył do Lili i dowiedział się od jej matki, że niedawno odjechała wraz z ojcem. Nie mógł na to pozwolić. Chciał przekonać jej ojca, że się kochają. Biegł przez las. Postanowił przeciąć im drogę i porozmawiać z nim. W lesie panował mrok, a co gorsze zaczął padać deszcz. W oddali usłyszał jadący powóz. W tym samym czasie Lili pokłóciła się z ojcem. Wskoczyła z powozu i pobiegła w stronę wioski. Nagle usłyszała głos Artura dobiegający z lasu. W ostatniej chwili zobaczyła przed sobą powóz z końmi. Był to wóz młynarza, którego konie zostały spłoszone przez psy. Wiedziała, że nie może wyjść z tego cało. Nagle ktoś popchnął ją w bok. Zamknęła oczy i usłyszała krzyk swojego ojca i młynarza. Była szczęśliwa, że przeżyła. Nie wiedziała jednak, co się stało. Gdy wstała zobaczyła leżącego na drodze Artura. Jego twarz była obmyta z błota przez deszcz. Lili podbiegła do niego i głośno płakała. Ojciec nigdy nie widział jej w takim stanie. Obwinił siebie za to, co się stało.

Po tym strasznym wydarzeniu ojciec Lili postawił krzyż pamiątkowy w miejscu, gdzie Artur uratował życie jego córki. Ojciec Lili już nie narzucał wyjazdu do szkoły, ale ona postanowiła wyjechać, ponieważ wioska przypominała jej o ukochanym. Lili często wracała do wioski, aby się pomodlić przy krzyżu Artura.

Weronika Strzelecka
Szkoła Podstawowa w Proboszczowie, 2014